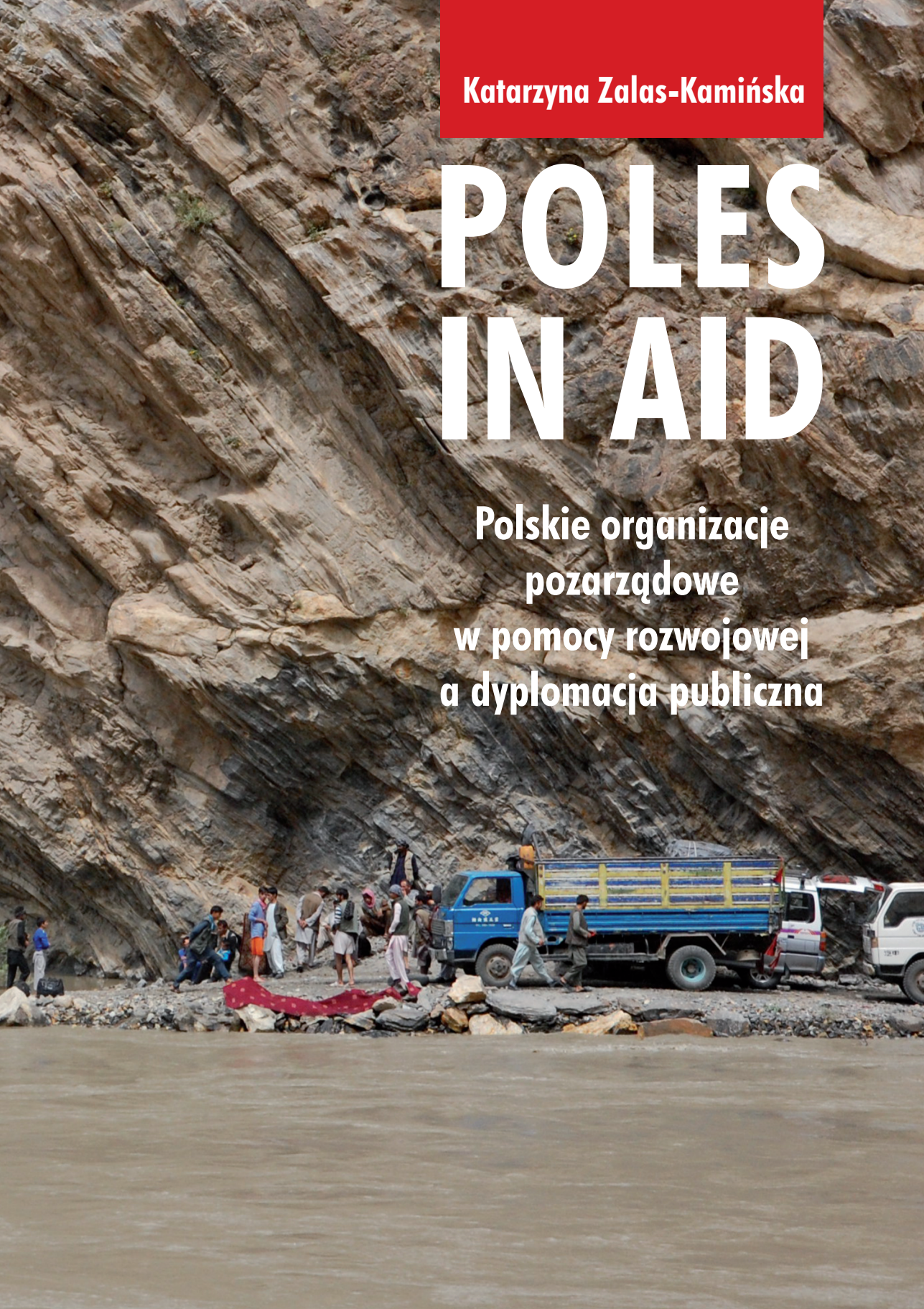




Katarzyna Zalas-Kamińska

POLES IN AID

Polskie organizacje
pozarządowe
w pomocy rozwojowej
a dyplomacja publiczna

Poles in Aid

KATARZYNA ZALAS-KAMIŃSKA

Poles in Aid

**Polskie organizacje pozarządowe
w pomocy rozwojowej
a dyplomacja publiczna**



KRAKÓW 2019

© Copyright by Katarzyna Zalas-Kamińska, 2019

Recenzja

dr hab. Galia Chimiak, prof. IFiS PAN

Redakcja

Anna Surendra

Sebastian Surendra

Łamanie



Projekt okładki

Paweł Sepielak

Na okładce

Afganistan, granica z Tadżykistanem na rzece Pandź, fot. Jerzy Kamiński

Wydanie publikacji zostało dofinansowane

przez Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego

ISBN 978-83-8138-111-6

<https://www.doi.org/10.12797/9788381381116>

KSIEGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel./faks: 12 431-27-43, 12 421-13-87

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa:

www.akademicka.pl

Mojemu bratu Pawłowi

SPIS TREŚCI

WSTĘP	11
ROZDZIAŁ 1.	
Pomoc rozwojowa a dyplomacja publiczna	31
1.1. Zmiana ról aktorów stosunków międzynarodowych.....	31
1.2. Pomoc rozwojowa i dyplomacja publiczna.	
Wprowadzenie definicyjne i metodologiczne.....	40
1.2.1. Pomoc rozwojowa.....	40
1.2.2. Dyplomacja publiczna.....	44
1.2.3. Pomoc rozwojowa a dyplomacja publiczna.	
Powiązania metodologiczne.....	48
1.3. Pomoc rozwojowa a postrzeganie państwa w środowisku międzynarodowym. Kontekst budowania wizerunku.....	50
1.4. NGOs jako aktorzy w pomocy rozwojowej i dyplomacji publicznej. Kontekst budowania relacji.....	54
1.4.1. Rola kapitału społecznego w poszukiwaniu wspólnych międzynarodowych wartości/norm społecznych.....	63
1.5. Pomoc rozwojowa i dyplomacja publiczna w kategoriach siły.....	68

ROZDZIAŁ 2.

Polska pomoc rozwojowa

a kształtowanie się dyplomacji publicznej w Polsce..... 73

2.1. Polska pomoc rozwojowa a dyplomacja publiczna. Założenie metodologiczne	73
2.2. Polityka rozwojowa Polski w latach 2004-2012	78
2.2.1. Dokumenty rządowe dotyczące pomocy rozwojowej.....	79
2.2.2. Państwa priorytetowe w polskiej pomocy rozwojowej.....	86
2.2.3. Udział Polski w światowej pomocy.....	96
2.3. Dyplomacja publiczna Polski w latach 2004-2012	100
2.4. Polska pomoc rozwojowa a dyplomacja publiczna z perspektywy szukania powiązań.....	102
2.4.1. Polska na arenie międzynarodowej – postrzeganie poprzez pomoc rozwojową.....	110
2.4.2. NGOs w polskiej pomocy rozwojowej i dyplomacji publicznej Polski.....	120
2.4.3. Polski kapitał społeczny a międzynarodowe wartości/normy społeczne.....	130

ROZDZIAŁ 3.

Projekty organizacji pozarządowych

w polskiej pomocy rozwojowej

a dyplomacja publiczna..... 135

3.1. NGOs jako realizator polskiej pomocy rozwojowej w ramach konkursów MSZ.....	135
3.2. Projekty pomocowe i wolontariat.....	146
3.2.1. Medialne projekty pomocowe organizacji pozarządowych. Kontekst dyplomacji publicznej.....	160
3.2.2. Projekty dotyczące budowania sektora pozarządowego w państwach-biorcach. Kontekst dyplomacji publicznej	185
3.2.3. NGOs aktywne w pomocy rozwojowej w realizacji zadań z zakresu dyplomacji publicznej.....	189
3.3. Pomoc humanitarna.....	192

ROZDZIAŁ 4.	
NGOs w pomocy rozwojowej	
a wewnętrzny wymiar dyplomacji publicznej	201
4.1. Pomoc rozwojowa w opinii Polaków	201
4.2. Edukacja globalna	205
4.3. Narzędzia promocji polskiej pomocy	212
4.4. Relacje NGOs – MSZ a ustanawianie agendy mediów w pomocy rozwojowej	219
4.5. Działania rzecznicze polskich NGOs	224
ROZDZIAŁ 5.	
Polska pomoc rozwojowa	
jako nisza dyplomacji publicznej Polski	
a inteligentna siła Polski	231
5.1. Siła Polski jako państwa „inteligentnych przemian demokratycznych”	231
5.2. Dyplomacja publiczna a siła polskich organizacji pozarządowych w pomocy rozwojowej	237
5.3. Model współpracy NGOs – MSZ – perspektywy i rekomendacje	248
ROZDZIAŁ 6.	
Agenda demokratyzacyjna – realna perspektywa	
polskiej specjalności po 2012 r.?	253
ZAKOŃCZENIE	267
BIBLIOGRAFIA	273
Dokumenty, akty prawne i przemówienia	273
Badania opinii publicznej, rankingi, dane statystyczne	276
Strony internetowe	278
Artykuły naukowe, prasowe i blogowe	278
Druki zwarte	282
Wykaz rysunków	290
Wykaz tabel	290
Wykaz wykresów	292
Wykaz najważniejszych skrótów	292
SUMMARY	293
INDEKS	295

WSTĘP

Narastające problemy globalne, z którymi nie potrafiły samodzielnie radzić sobie państwa rozwinięte, a także rewolucje komunikacyjne z lat 80. i 90. XX w., wpłynęły na zmianę ról aktorów międzynarodowej sceny i przyczyniły się do debaty nad istotą oraz siłą państwa.

Neoliberalna koncepcja „kompleksowej współzależności”, propagowana przez Roberta O. Keohane’a i Josepha Nye’a¹, najtrafniej odzwierciedlała stan stosunków międzynarodowych w przyjętym w tej pracy okresie badawczym, tj. latach 2004-2012. Zmiany na arenie międzynarodowej wymusiły na państwie „synergiczne współdziałanie” z innymi podmiotami stosunków międzynarodowych, a jego funkcja zmieniła się z dominującej na koordynującą². Świat stał się „siecią bez szwów”, w której nie

¹ R.O. Keohane, J.S. Nye, *Power and Interdependence*, Pearson, London 2011, s. 19-31.

Elementy tego podejścia można odnaleźć także w koncepcji świata jako „pajęczyny zależności” (J. Burton), „modelu ośmiornicy” (O. Waever) czy jako „systemu kaskadowej zależności” (J. Rosenau) oraz w innych poglądach dotyczących powiązań i zależności w ramach *linkage approach* (pol. podejście łączące, integrujące).

² J. Osiński, *Rola państw jako podmiotów w dziedzinie międzynarodowej pomocy rozwojowej w dobie globalizacji*, [w:] E. Latoszek (red. nauk.), *Pomoc rozwojowa dla krajów rozwijających się na przełomie XX i XXI wieku*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2010, s. 146-150.

było już „sztywnych podziałów”, a zaczęły funkcjonować „płynne przejścia”³. Siła (ang. *power*) uległa rozproszению, co więcej – nie była już rozpatrywana jako pojęcie przypisywane jednemu aktorowi stosunków międzynarodowych. Status państwa w stosunkach międzynarodowych zaczął być określany przez pryzmat jego możliwości ekonomicznych, ale też poprzez jego wizerunek w środowisku międzynarodowym, zbudowany również za pomocą środków miękkich.

Praca ta poświęcona jest przypadkowi Polski, której – szczególnie po wejściu do Unii Europejskiej – także dotyczyły te tendencje. Rola dawcy pomocy rozwojowej i związane z nią zobowiązania wpłynęły na kształt polskiej polityki zagranicznej. Udzielanie pomocy rozwojowej zaczęto traktować w kategoriach spłacania długu⁴, solidarności międzynarodowej, realizacji przyjętych deklaracji międzynarodowych, jak i w kategoriach budowania prestiżu państwa. Nie było to proste zadanie, zważywszy na niski budżet pomocowy Polski oraz dość duże geograficzne i tematyczne rozproszenie pomocy. Ponadto wiele obszarów pomocy rozwojowej, które można byłoby rozpatrywać jako te nadające się do budowania pozycji Polski, zostało wcześniej zajętych przez państwa wysoko rozwinięte. Na sposób prowadzenia polityki zagranicznej wpłynęła również zmiana znaczenia aktorów niepaństwowych i ich aktywności w pomocy rozwojowej i dyplomacji publicznej.

W pracy za definicję pomocy rozwojowej przyjąłm tę proponowaną przez OECD⁵, że oficjalna pomoc rozwojowa to przepływy kierowane od państw-donatorów do określonej grupy państw lub instytucji wielostronnych. Jednocześnie w rozdziale pierwszym zastrzegłam wątpliwości

³ J. Czaputowicz, *Teorie stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 216-220.

⁴ K.F.F. Quigley, który zajmował się badaniem programów wsparcia demokracji w Europie Centralnej po upadku muru berlińskiego, podkreślił, że Polska otrzymała największe wsparcie zagraniczne w tym zakresie, była państwem priorytetowym, miejscem „szczególnej uwagi” Zachodu, było tak ze względu na czynniki geograficzne, historyczne, demograficzne i ekonomiczne. Zob.: K.F.F. Quigley, *For Democracy's Sake. Foundation and Democracy Assistance in Central Europe*, Woodrow Wilson Center Press, Washington 1997, s. 43-57. W tym kontekście promowanie demokracji w polskiej polityce rozwojowej w latach 2004-2012 było dowodem oddawania przez Polskę długu, szczególnie w ramach projektów realizowanych na Wschodzie.

Znaczenie zagranicznego wsparcia Polski dla jej „przekształceń ustrojowych oraz reform gospodarczych i społecznych” podkreślono w *Strategii polskiej współpracy na rzecz rozwoju* z 2003 r. (s. 3), do której szczegółowo nawiązuję w rozdziale drugim.

⁵ Szerzej rozwijam tę definicję w rozdziale pierwszym.

dotyczące tej definicji i nawiązałam do definicji zawartej w Ustawie o współpracy rozwojowej z 2011 r.⁶

Z kolei uwzględniając szerokie definiowanie dyplomacji publicznej, przyjąłam, że jest ona formą komunikowania politycznego, służącą realizacji polityki zagranicznej w dwóch kontekstach: budowania wizerunku państwa oraz budowania jego relacji ze społecznością międzynarodową⁷. Jest związana z *miękką siłą* państwa jako jego zasobem i jako taka służy budowaniu relacji państwo – społeczność międzynarodowa (kontekst budowania relacji), a także wpływaniu na tę społeczność oraz postrzeganie państwa w środowisku międzynarodowym (kontekst budowania wizerunku). W tym rozumieniu mamy do czynienia z dyplomacją publiczną w jej wymiarze zewnętrznym, co wymaga podkreślenia, ponieważ w pracy posługuję się też terminem „wewnętrzna dyplomacja publiczna” – oznacza to dla mnie zawężenie opisanej wyżej formy komunikowania do obywateli danego państwa – w tym przypadku do Polaków.

Nieliczni badacze zaczęli dostrzegać punkty wspólne dla pomocy rozwojowej i dyplomacji publicznej, co pozwalało nie tylko podejmować łączone dla obu dziedzin badania naukowe, ale i na nowo spojrzeć na państwo w kategoriach jego *inteligentnej siły* (ang. *smart power*), którą rozumiem jako skuteczne połączenie miękkich i twardych zasobów. Ze względu na zaangażowanie organizacji pozarządowych (ang. NGOs – *non-governmental organizations*) – przez organizację pozarządową rozumiem prawnie zarejestrowaną organizację, która działa na rzecz określonego przez siebie interesu i nie w celu osiągnięcia zysku⁸ – tak w pomoc rozwojową, jak i dyplomację publiczną, zaczęto w tych kategoriach rozpatrywać także samą w sobie siłę sektora pozarządowego, jak i jej przełożenie na siłę państwa.

Sygnały o perspektywie udziału Polski w międzynarodowym systemie na rzecz rozwoju pojawiły się już na początku lat 90.⁹ Zaangażowanie Polski w międzynarodową pomoc rozwojową nie było w ówczesnym

⁶ Ustawa o współpracy rozwojowej z 16.09.2011, Dz. U. z 2011 r. nr 234, poz. 1386.

⁷ Szerzej rozwijam tę definicję w rozdziale pierwszym.

⁸ Zgodnie z polskim prawem organizację pozarządową mogą stanowić osoby prawne lub jednostki nieposiadające osobowości prawnej, które nie są jednostkami sektora finansów publicznych i nie działają w celu osiągnięcia zysku. Funkcjonują w formie stowarzyszeń lub fundacji. Więcej na ten temat napisałam w rozdziale trzecim.

⁹ Pierwsze projekty pomocowe to rok 1998, choć warto zaznaczyć, że Polska świadczyła także pomoc w ramach przynależności do grupy bloku komunistycznego będąc członkiem Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG – ang. COMECON).

okresie tak istotnym celem polskiej polityki zagranicznej jak przyłączenie do NATO i UE, ale w kontekście obranego przez polskie rządy kierunku na Europę i proeuropejski rozwój stawało się coraz ważniejszym hasłem¹⁰. Zaczęto mówić o konieczności prac nad strategią pomocy rozwojowej¹¹; priorytetami stały się aktywna polityka na rzecz praw człowieka oraz wspieranie rozwoju gospodarczego państw rozwijających się¹²; udział Polski w walce ze światowym ubóstwem podkreślano na forum międzynarodowym¹³. Jednocześnie doszukiwać się można było pierwszych koncepcji budowania międzynarodowej pozycji Polski polegających na wykorzystaniu doświadczeń transformacyjno-demokratycznych oraz historii¹⁴.

Przełom, który przyniosło wejście do UE, nasilił te tendencje. Podkreślano, że pomoc rozwojowa Polski była częścią „fundamentu odpowiedzialności za świat”, ale też miała przyczyniać się do realizacji polskich

¹⁰ Informacja rządu o polityce zagranicznej. *Exposé ministra spraw zagranicznych Krzysztofa Skubiszewskiego w Sejmie*, 26 kwietnia 1990, źródło: R. Stemplowski, *Wprowadzenie do analizy polityki zagranicznej*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2007, s. 189.

¹¹ Informacja rządu o polityce zagranicznej. *Exposé ministra spraw zagranicznych Bronisława Geremka w Sejmie*, 5 maja 1998 oraz *Informacja rządu o polityce zagranicznej. Exposé ministra spraw zagranicznych Bronisława Geremka w Sejmie*, 9 maja 2000, źródło: R. Stemplowski, *op. cit.*, s. 422, 477.

¹² Informacja rządu o polityce zagranicznej. *Exposé ministra spraw zagranicznych Władysława Bartoszewskiego w Sejmie*, 6 czerwca 2001, źródło: *ibidem*, s. 496. A. Żukowski zaznaczył, że w polskiej polityce zagranicznej rozwijanie stosunków z państwami peryferyjnymi było widoczne już od początku lat 90. XX, a jednym z celów było kształtowanie wizerunku Polski jako „stabilnego i głównego partnera dla współpracy w regionie Europy Środkowo-Wschodniej”, źródło: A. Żukowski, *Polska a peryferia (semiperyferia) stosunków międzynarodowych – kierunek południowoafrykański*, [w:] T. Łoś-Nowak (red.), *Politologia w Polsce*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2001, s. 225.

¹³ W. Bartoszewski, *Mowa na Sesji Milenijnej Zgromadzenia ONZ*, [on-line:] <http://wladyslawbartoszewski.blox.pl/html/1310721,262146,21.html?285280>, dostęp: 5.01.2014.

¹⁴ Służyły temu takie działania, jak przekazanie Komisji Europejskiej stanowiska w sprawie sytuacji na Ukrainie i Białorusi, informacja na temat przygotowań dla Szwedów polskiej wizji polityki wschodniej UE, czy – na przełomie 2002 i 2003 r. przekazanie UE dokumentu na temat „Wschodniego wymiaru”, w którym nakreślono wizję zwiększenia pozaeuropejskiego zaangażowania takich państw, jak Rosja, Ukraina, Mołdawia i Białoruś. Zob.: *Informacja rządu o polityce zagranicznej. Exposé ministra spraw zagranicznych Władysława Bartoszewskiego w Sejmie*, 6 czerwca 2001 oraz *Informacja rządu o polityce zagranicznej. Exposé ministra spraw zagranicznych Włodzimierza Cimoszewicza w Sejmie*, 22 stycznia 2003, źródło: R. Stemplowski, *op. cit.*, s. 490, 551. Zob. także: *Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport roczny 2003*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2004, s. 24.

interesów¹⁵, w tym budowania prestiżu państwa. Określono ją jako „istotny instrument wspierający realizację celów dyplomacji publicznej w najodleglejszych zakątkach świata”¹⁶. Promocja demokracji i przekazywanie *know-how* z udanej transformacji stały się istotnymi elementami służącymi realizacji obu tych celów.

Aby osiągnąć efekty, w jednym i w drugim przypadku, w realiach wysokiej skuteczności działań aktorów niepaństwowych¹⁷, państwo musiało się ustosunkować do współpracy z sektorem pozarządowym. Tym bardziej, że polskie organizacje pozarządowe były zaangażowane w międzynarodową pomoc rozwojową jeszcze na długo, zanim Polska przystąpiła do UE. Aktywność polskiego społeczeństwa – bez względu na to, czy określana początkowo jako działalność organizacji społecznych, a z czasem jako sektora pozarządowego, trzeciego sektora, sektora non profit czy w końcu NGOs¹⁸ – prowadzona na początku lat 90. na rzecz poprawy życia Polaków, z czasem i w dużym stopniu przemieniła się w działalność na rzecz poprawy życia społeczeństw w państwach słabiej rozwiniętych lub przechodzących transformację systemową, zmieniając swoją rolę z biorcy na dawcę pomocy¹⁹.

¹⁵ Zob.: J. Buzek, *Przedmowa do Polityki współpracy rozwojowej Unii Europejskiej*, [w:] P. Bagiński, *Polityka współpracy rozwojowej Unii Europejskiej w kontekście polskiej prezydencji w Radzie UE w 2011 r. Przewodnik dla posłów i senatorów*, Polska Akcja Humanitarna, Warszawa 2012, s. 8.

¹⁶ *Dyplomacja publiczna 2011*, MSZ, Warszawa 2012, s. 42.

¹⁷ Polskie organizacje pozarządowe prowadziły projekty pomocowe finansowane nie tylko ze źródeł rządowych. Poza tym prowadziły działania rzecznicze oraz własną politykę informacyjną na temat podejmowanych działań pomocowych.

¹⁸ Stosowanie pojęcia „organizacja społeczna” uznaje się obecnie za nietrafne, gdyż np. związek zawodowy, który jest przykładem organizacji społecznej, nie jest jednocześnie organizacją pozarządową. Z kolei powszechnie stosowane pojęcie „organizacja pożytku publicznego” może odnosić się jedynie do podmiotów, które uzyskały ten status spełniając ustawowo określone warunki (status daje organizacjom przede wszystkim możliwość uzyskania wsparcia w ramach akcji 1% podatku dla NGOs), co nie oznacza, że każda organizacja pozarządowa jest organizacją pożytku publicznego. Zob.: E. Bogacz-Wojtanowska, *Problemy terminologiczne organizacji pozarządowych*, [w:] *Zarządzanie organizacjami pozarządowymi na przykładzie stowarzyszeń krakowskich*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2006, s. 27-32.

¹⁹ Zob. K. Zalas-Kamińska, *Spółczesność obywatelskie w początkach polskiej pomocy rozwojowej a rozwój dyplomacji publicznej. Zarys problemu*, [w:] B. Ociepa, *Historia /w/ dyplomacji publicznej*, s. 146-162, K. Stanowski, *History of Co-operation between Polish NGOs and Foreign Partners*, [w:] G. Czubek, *Social Diplomacy. The Case of Poland. International Activity of Polish NGOs and their Dialogue with Government*,

Mimo że w badanym okresie nie istniała strategia współpracy z organizacjami pozarządowymi²⁰, już w 2002 r. ich rolę w pomocy rozwojowej określono jako „trudną do przecenienia”, doceniono ich zaangażowanie, doświadczenie, umiejętności oraz elastyczność działania, uznano za „najlepszy instrument udzielania pomocy doraźnej czy rozwojowej” oraz najlepszy podmiot do „rozpoznawania najbardziej palących potrzeb lokalnej społeczności”²¹. W 2010 r. współpracę z organizacjami pozarządowymi w pomocy rozwojowej uznano za coraz ważniejszy element dyplomacji publicznej²².

Fundacja Stefana Batorego, Warszawa 2002, s. 27-29 oraz A. Florczak, *Międzynarodowe organizacje pozarządowe*, [w:] T. Łoś-Nowak (red.), *Organizacje w stosunkach międzynarodowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004, s. 424.

²⁰ Podstawową formą współdziałania był udział NGOs w konkursach ogłaszanych przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych lub jednostki, którym resort to zlecał. Możliwość taką dawała ministerstwu Ustawa o działalności pożytku publicznego i wolontariacie i była to tzw. pomoc celowa. Notabene, stanowiła ona także, że organ administracji rządowej może przyjąć program współpracy z organizacjami pozarządowymi, po konsultacjach, w formie zarządzenia i na okres od jednego roku do 5 lat, co jednak w pomocy rozwojowej nie miało miejsca. Zwracam uwagę, że obowiązek przyjmowania programów współpracy z NGOs miał jednostki samorządu terytorialnego. W środowisku NGOs pojawiły się głosy o konieczności wprowadzenia podobnego zapisu w stosunku do administracji rządowej. Pod koniec okresu badawczego przygotowano jedynie zasady współpracy MSZ z partnerami społecznymi. Określono trzy obszary współdziałania o charakterze konsultacyjnym: konsultacje społeczne projektów rządowych dokumentów i stanowisk – np. wieloletniego programu współpracy rozwojowej, oraz dwojaki rodzaj spotkania – z podsekretarzem stanu ds. rozwoju, co najmniej dwa razy w roku, m.in. w prawie planów rocznych dotyczących pomocy rozwojowej, a także na tzw. szczeblu eksperckim, z pracownikami MSZ, dotyczące spraw bieżących. Z jednej strony były więc one nadal podmiotem realizującym projekty pomocowe, z drugiej – partnerem do debaty nad polską polityką rozwojową. Zob. więcej: [on-line:] <https://www.polskapomoc.gov.pl/Partnerzy,spoleczni,1454.html>, dostęp: 17.06.2015 oraz [on-line:] <http://zagranica.org.pl/dzialania/rzecznictwo-i-monitoring/dobre-praktyki-dialogu-z-partnerami-spolecznymi>, dostęp: 17.06.2015.

²¹ *Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport roczny 2002*, MSZ, Warszawa 2003, s. 25. Zob. także: I. Dudkiewicz, *Razem dla świata, osobno dla siebie? MSZ a organizacje, ngo.pl*, 14.07.2015, [on-line:] <http://wiadomosci.ngo.pl/wiadomosc/1649657.html>, gdzie J. Hofmokr z Departamentu Współpracy Rozwojowej MSZ mówił: „Warto pamiętać, że polski system współpracy rozwojowej powstał dzięki organizacjom pozarządowym. To one jako pierwsze miały doświadczenie i środki, których nie miał jeszcze wtedy MSZ. To przedstawiciele organizacji przekonywali ministra, że zasadnym byłoby, żeby Polska, członek ONZ i kraj chcący ambitnie wspierać Milenijne Cele Rozwoju, miał na to określone środki”, dostęp: 10.01.2015.

²² *Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport roczny 2010*, MSZ, Warszawa 2011, s. 3.

Wyjściowym pytaniem badawczym było to, w jakim stopniu współpraca Ministerstwa Spraw Zagranicznych z polskim sektorem pozarządowym wpisywała się w koncepcję współzależności świata, na ile współpraca ta okazała się niezbędna, by poszczególni aktorzy mogli realizować swoje cele w obu omawianych dziedzinach.

Następnie podstawowe pytania badawcze dotyczyły tego, w których obszarach polska pomoc rozwojowa i dyplomacja publiczna miały punkty wspólne oraz jaki był udział NGOs w obu tych obszarach. Chciałam także przeanalizować, na ile udział sektora pozarządowego w realizacji pomocy rozwojowej mógł być sam w sobie traktowany jako dyplomacja publiczna i w ten sposób wpisywał się zarówno w kontekst wizerunkowy, jak i kontekst budowania relacji, oba rozpatrywane przeze mnie w definiowaniu dyplomacji publicznej.

Kolejny etap stanowiło szukanie odpowiedzi na pytanie o to, czy punkty wspólne, jeśli były, mogły stać się polską specjalnością, niszą, możliwą do wykorzystania przez Polskę w ramach budowania jej *inteligentnej siły*. I w końcu, zakładając ich istnienie i chęć wykorzystania, postanowiłam poddać analizie to, jak wyglądała współpraca polskich organizacji pozarządowych z Ministerstwem Spraw Zagranicznych w kwestii budowania świadomości Polaków, tak by z zaproponowanym znakiem rozpoznawczym trafić do społeczeństwa, kształtując wewnętrzną dyplomację publiczną.

To skłoniło mnie ku hipotezie, że polska pomoc rozwojowa, w tym szczególnie jej elementy realizowane przy współudziale NGOs, zaczęła się wpisywać w założenia kształtującej się dyplomacji publicznej Polski, co z kolei pozwalało analizować obie dziedziny pod kątem *inteligentnej siły* Polski.

W pracy nawiązałam do literatury z obszaru pomocy rozwojowej (Roger C. Riddell, David Hulme, Michael Edwards), jak i do literatury z obszaru dyplomacji publicznej (Eytan Gilboa, Mark Leonard, Jan Melissen), w obu przypadkach szczególnie uwzględniając tematykę sektora pozarządowego. Niewielu autorów podjęło się analizy naukowej łączącej obie dziedziny. Spośród tych, którzy – choćby częściowo – poświęcili temu swoją badawczą uwagę, Eytan Gilboa, Ali Fisher, Aurelie Bröckerhoff, Carol Lancaster, Rhonda S. Zaharna, James Pamment, wykorzystałam w pracy podejście tego ostatniego²³.

²³ J. Pamment, *Intersections between Public Diplomacy & International Development, Case Studies in Converging Fields*, Figueroa Press, Los Angeles 2016, s. 8-18.

W związku z tym, że temat pracy dotyczy przypadku Polski, sięgnęłam także do polskiej literatury, zarówno z zakresu pomocy rozwojowej (Paweł Bagiński, Jan Szczyciński, Dominik Kopiński), jak i dyplomacji publicznej (Beata Ociepka). Ze względu na niewielką liczbę publikacji dotyczących udziału sektora pozarządowego w pomocy rozwojowej i dyplomacji publicznej nawiązałam też do własnych artykułów. Koncepcję siły, do której nawiązałam w pracy, przedstawiłam w oparciu o publikacje Josepha S. Nye'a²⁴.

Przygotowanie rozprawy było możliwe dzięki zastosowaniu kilku metod badawczych.

Pierwszą stanowiła analiza polityki zagranicznej pod kątem pomocy rozwojowej oraz dyplomacji publicznej. Dokonałam analizy treści oficjalnych dokumentów rządowych dotyczących obu dziedzin, uwzględniłam także elementy odnoszące się do udziału sektora pozarządowego w interesujących mnie obszarach. Efektem było wykazanie punktów wspólnych dla pomocy rozwojowej i dyplomacji publicznej oraz zobrazowanie podejścia do współpracy z sektorem pozarządowym w oparciu o oficjalne źródła.

Przygotowałam zestawienie projektów pomocowych realizowanych przez NGOs w latach 2004-2012 pod kątem tematycznym oraz geograficznym. Sprawdziłam, jak kształtowało się to na tle kierunków systemu polskiej pomocy rozwojowej i gdzie odnaleźć można było punkty wspólne dla obu interesujących mnie dziedzin, ale już stricte w kontekście aktywności sektora pozarządowego. Duża liczba materiałów do analizy skłoniła mnie następnie do wyboru projektów dotyczących środków masowego przekazu oraz budowania sektora pozarządowego i poddania ich bardziej szczegółowej analizie. Uznałam je za najbardziej odpowiadające rozpatrywaniu tematowi. Nawiązanie do kanałów bezpośrednich i pośrednich w dyplomacji publicznej oraz weryfikacja projektów rozwojowych NGOs jako będących samymi w sobie dyplomacją publiczną – to również zadecydowało o moim wyborze. Pomocne było w tym zastosowanie analizy przypadków (*case study*), *desk research*, przeprowadzenie niestandardyzowanych wywiadów, uczestnictwo w projekcie rozwojowym²⁵.

W pracy zastosowałam także elementy analizy instytucjonalnej. Przeanalizowałam podział zadań i kompetencji dwóch departamentów MSZ, tj. Departamentu Współpracy Rozwojowej oraz Departamentu

²⁴ J.S. Nye, *Soft power. Jak osiągnąć sukces w polityce światowej*, przeł. J. Zaborowski, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007.

²⁵ Więcej na ten temat w dalszej części wstępu.

Dyplomacji Publicznej i Kulturalnej. Uwzględniłam również wybrane organizacje, tj. te, które przeprowadziły najwięcej projektów rozwojowych w badanym okresie, oraz te odgrywające szczególną rolę w relacjach MSZ – polski sektor pozarządowy ze względu na przypisane im zadania (Grupa Zagranica, Fundacja Edukacja dla Demokracji, a także organizacja quasi-pozarządowa: Fundacja Solidarności Międzynarodowej²⁶). Efektem było wykazanie działań łączących obie dziedziny w oparciu o projekty, ale i o działania komunikacyjne oraz debatę nad pomocą rozwojową oraz dyplomacją publiczną.

Podjęłam też próbę zastosowania metody analizy sieciowej. Chciałam wykazać stopień budowania relacji społecznych na poziomie międzynarodowym, zdając sobie jednocześnie sprawę, że ze względu na ich liczbę weryfikacja ta mogła mieć jedynie charakter ogólny. Przeprowadziłam ponadto analizę istniejących danych, w tym wyników badań opinii, wyników ewaluacji projektów oraz raportów rzeczniczych NGOs, co pozwoliło zobrazować relacje NGOs – MSZ również w kontekście wewnętrznego wymiaru dyplomacji publicznej.

Uwzględnione w pracy metody badawcze odniosłam do koncepcji Jamesa Pammenta. Miało to na celu zweryfikowanie możliwości jej zastosowania w przypadku Polski, a na końcowym etapie pracy – zaproponowanie badania obu dziedzin w oparciu o aktywność sektora pozarządowego w przyszłości, by zweryfikować obie dziedziny także w kategoriach siły państwa.

Wartościowe dla przygotowania pracy było przeprowadzenie niestandaryzowanych wywiadów z przedstawicielami wybranych organizacji pozarządowych (m.in. Szkoła Liderów w Warszawie, Fundacja Partners Polska w Warszawie, Fundacja Solidarności Polsko-Czesko-Słowackiej w Warszawie, Polskie Centrum Pomocy Międzynarodowej w Warszawie, Polska Misja Medyczna w Krakowie, Fundacja Inicjatyw Menedżerskich w Lublinie, Kolegium Europy Wschodniej im. Jana Nowaka-Jeziorańskiego we Wrocławiu, Świętokrzyskie Centrum FRDL w Kielcach), a także z przedstawicielami organizacji pośredniczących, tj. z Krzysztofem Stanowskim – prezesem Fundacji Solidarności Międzynarodowej, Justyną Janiszewską – prezes Fundacji Edukacja dla Demokracji oraz

²⁶ Na potrzeby pracy nazywałam je NGOs pośredniczące; analizowana w pracy Fundacja Solidarności Międzynarodowej jest – o czym szczegółowo w dalszej części – przykładem organizacji quasi-pozarządowej typu GONGO (ang. *Government-organized NGO*), jednak ze względu na jej znaczenie dla omawianego tematu została także wzięta w nim pod uwagę.

z Janem Bazylem – dyrektorem Grupy Zagranica. Z punktu widzenia zachowania obiektywizmu badawczego niezbędne do przeprowadzenia były też spotkania z pracownikami MSZ, zarówno w Departamencie Dyplomacji Publicznej i Kulturalnej, jak i w Departamencie Współpracy Rozwojowej (m.in. z doradcą ministra ds. współpracy rozwojowej Barbarą Mrówką)²⁷.

Duże znaczenie dla zebranego materiału badawczego miał mój udział w ogólnie dostępnych konferencjach (np. konferencja fundacji PAH „Kluczowe wyzwania pomocy humanitarnej i rozwojowej w XXI wieku”²⁸), jak i spotkaniach zamkniętych, w których miałam możliwość uczestniczyć ze względu na prowadzone badania (spotkanie „Rola sektora prywatnego we współpracy rozwojowej” dla polskich NGOs zrzeszonych

²⁷ W latach 2012-2015 przeprowadziłam 24 niestandardyzowane wywiady z przedstawicielami organizacji pozarządowych oraz MSZ, w tym z prezesem Fundacji Edukacja dla Demokracji Justyną Janiszewską (14.04.2015, Wrocław), dyrektorem Grupy Zagranica Janem Bazylem (17.01.2014, 23.08.2014, Warszawa) oraz Magdaleną Trojanek z Grupy Zagranica (17.01.2014), dyrektorem Instytutu Globalnej Odpowiedzialności Marcinem Wojtalikiem (21.08.2013, Warszawa), szefową stowarzyszenia Polska Misja Medyczna Ewą Piekarską (30.08.2013, Kraków), prezesem Polskiego Centrum Pomocy Międzynarodowej Wojciechem Wilkiem (9.07.2014, Warszawa), prezesem Fundacji Solidarności Międzynarodowej Krzysztofem Stanowskim (23.08.2013, Warszawa), koordynatorem programów międzynarodowych w Fundacji Inicjatyw Menedżerskich Markiem Młynarczykiem (10.04.2014, Lublin), Andrzejem Skórskim z Europejskiego Domu Spotkań Fundacja-Nowy Staw (10.04.2014, Lublin), Anną Sławczewą z Domu Spotkań im. Agelusa Silesiusa we Wrocławiu (10.09.2013, Wrocław), Markiem Pedą koordynatorem programów w Polskiej Fundacji im. Roberta Schumana (8.07.2014, Warszawa), Jarosławem Brodą, członkiem-założycielem Fundacji Solidarności Polsko-Czesko-Słowackiej (30.04.2014, Wrocław) i Jarosławem Szostakowskim z tej samej fundacji (20.08.2015, Warszawa), Katarzyną Tekien z Fundacji Partners Polska (20.08.2015, Warszawa), Magdaleną Mazur ze Szkoły Liderów w Warszawie (20.08.2015, Warszawa), Katarzyną Zarembą z Fundacji EkoRozwoju FER we Wrocławiu (8.07.2015, Wrocław), Maciejem Małkuskim z Kolegium Europy Wschodniej im. Jana Nowaka-Jeziorańskiego (16.07.2015, Wrocław), Jędrzejem Witkowskim z Centrum Edukacji Obywatelskiej w Warszawie (16.07.2015, online), Rafałem Zajęckim z Świętokrzyskiego Centrum FRDL w Kielcach (21.07.2015, online), Katarzyną Węzłowską z Departamentu Dyplomacji Publicznej i Kulturalnej MSZ (21.08.2013, Warszawa), Janem Hofmoklem z Departamentu Współpracy Rozwojowej MSZ (21.08.2013, Warszawa), doradcą Ministra Spraw Zagranicznych ds. współpracy rozwojowej Barbarą Mrówką (8.07.2014, Warszawa), Przemysławem Antoniewiczem z Departamentu Współpracy Rozwojowej MSZ (8.07.2014).

²⁸ Konferencja odbyła się w dniach 7-8.12.2012 r. w Pałacu Kultury i Nauki w Warszawie.

w Grupie Zagranica²⁹, spotkanie w MSZ poświęcone podsumowaniu wyników ewaluacji: *Program stypendialny dla studentów Specjalistycznych Studiów Wschodnich UW*, *Program wsparcia rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości w Gruzji*, *Program wsparcia rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości na Ukrainie*³⁰). Te elementy włączyłam także do analizy debaty na temat interesującego mnie obszaru, co stanowiło uzupełnienie literatury, z której korzystałam, przygotowując publikację.

W 2013 r. miałam okazję uczestniczyć (w roli obserwatora) w polskim projekcie pomocowym zatytułowanym „Gazety lokalne w czasie wyborów”, realizowanym w Mołdawii przez Stowarzyszenie Gazet Lokalnych. Ponadto, w 2015 r., podczas pobytu w Tadżykistanie miałam okazję spotkać się z uczestnikami polskich projektów pomocowych (Kluby Dziennikarskie), także prowadzonych przez SGL. Oba wydarzenia były dla mnie istotne pod kątem badawczym. Podobnie zresztą jak realizacja autorskiego przedmiotu na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego pt. „Media w systemie współpracy rozwojowej” – uczestnikami moich zajęć byli studenci pochodzący m.in. z Ukrainy, Białorusi i Federacji Rosyjskiej, czyli państw znajdujących się na liście priorytetowych w badanym przeze mnie okresie.

Badanie pomocy rozwojowej w kontekście dyplomacji publicznej do tej pory się w Polsce nie rozwinęło. Jeszcze mniej pracy badawczej poświęcono tym obszarom w odniesieniu do działalności sektora pozarządowego, a tam, gdzie się on pojawiał, stanowił raczej wątek poboczny. Zaryzykowałam nawet stwierdzenie, że poza publikacją z 2002 r. *Social diplomacy* (pol. dyplomacja społeczna)³¹, a także kilkoma nawiązaniem do tych dziedzin³², moje konferencyjne wystąpienie w Bratysławie było pierwszym tak szeroko poruszającym ten temat³³. W ten sposób stał się on jeszcze ciekawszym wyzwaniem badawczym.

²⁹ Spotkanie odbyło się 17.01.2014 r. w siedzibie Grupy Zagranica w Warszawie.

³⁰ Spotkanie odbyło się 6.02.2015 r. w MSZ w Warszawie.

³¹ G. Czubek, *Social Diplomacy. The Case of Poland. International Activity of Polish NGOs and their Dialogue with Government*, Fundacja Stefana Batorego, Warszawa 2002.

³² Zob.: P. Kaźmierkiewicz, *Role of Civil Society in Polish Development Assistance: What has Worked and What Needs to Be Done?*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2013.

³³ 16.10.2013 Bratysława. Międzynarodowa konferencja „10 Years of Slovak Aid. A Vision of development cooperation for a changing world”, wystąpienie „The role of Polish NGOs in development aid and the Polish model of public diplomacy”.

Wybrany przeze mnie okres badawczy dotyczył lat 2004-2012. Choć polskie organizacje pozarządowe prowadziły zagraniczną działalność pomocową dużo wcześniej, a pierwsze oficjalne polskie projekty pomocowe datowano na 1998 r., za najważniejsze z punktu widzenia rozpatrywanego tematu uznałam wejście Polski do Unii Europejskiej, czyli rok 2004. Był on punktem wyjścia dla moich rozważań jako nowego rozdziału w historii Polski – państwa-donatora, jak również w ramach funkcjonującej od października 2003 r. pierwszej *Strategii polskiej współpracy na rzecz rozwoju* (dalej *Strategia...*).

W tym samym czasie (2004) powstała Grupa Zagranica, platforma polskich organizacji pozarządowych działających w pomocy rozwojowej. Jej pierwszy raport rzeczniczy, dotyczący polskiej pomocy rozwojowej z lat 2005-2006, pojawił się w 2007 r. i był przygotowywany w corocznym cyklu także przez resztę okresu badawczego. W tym samym czasie (a nawet już w 2006 r.) trwały prace nad rządowym Projektem strategii polskiej pomocy zagranicznej na lata 2007-2015, który jednak nigdy nie doczekał się przyjęcia.

Za to kilkuletnia debata nad polską pomocą rozwojową doprowadziła w końcu do przyjęcia długo wyczekiwanej Ustawy o współpracy rozwojowej (wrzesień 2011). Warto zaznaczyć, że w tym samym okresie pojawiły się dwa ważne dokumenty: *Priorytety polskiej polityki zagranicznej 2012-2016* oraz *Wieloletni program współpracy rozwojowej na lata 2012-2015* (pierwszy tak ważny dokument od *Strategii...* z 2003 r.). W tym drugim była mowa o tym, że

współpraca rozwojowa służy realizacji wspólnych korzyści, w tym budowie silnej pozycji Polski jako wyrazistego, wiarygodnego i odpowiedzialnego uczestnika procesów globalnych i współpracy międzynarodowej. Przyczynia się do poszerzania wiedzy wśród polskich obywateli na temat współzależności globalnych, ze szczególnym uwzględnieniem problemów krajów rozwijających się. Polskie działania w zakresie współpracy rozwojowej wspierają także politykę zagraniczną kraju, wzmacniają europejską politykę rozwoju oraz służą wypełnianiu przez Polskę międzynarodowych zobowiązań w realizacji Milenijnych Celów Rozwoju³⁴.

Opublikowanie tego dokumentu uznałam za zamknięcie wybranego okresu badawczego. Był on kolejnym ważnym formalnym krokiem w budowaniu polskiego systemu pomocy rozwojowej od czasu przyjęcia *Strategii...* we wrześniu 2003. Ponadto przyjęcie granicznej daty 2012 pozwalało

³⁴ *Wieloletni program współpracy rozwojowej na lata 2012-2015*, MSZ, Warszawa 2012, s. 4.

nawiązać do nowo przyjętych rozwiązań (Ustawa o współpracy rozwojowej, reaktywacja Fundacji Solidarności Międzynarodowej 2011, utworzenie Rady Programowej Współpracy Rozwojowej), a jednocześnie pozostawiło otwartą furtkę do prowadzenia dalszych badań naukowych.

W całym analizowanym okresie (2004-2012) organizacje pozarządowe brały udział w realizacji polityki rozwojowej państwa uczestnicząc w procedurze konkursowej finansowanej ze środków MSZ. Zmieniały się tytuły konkursów, państwa priorytetowe, obszary tematyczne, ale udział NGOs został zachowany, co więcej – jak wykazałam w całej pracy – istota współpracy MSZ – NGOs w pomocy rozwojowej była coraz częściej podkreślana i doceniana. Pojawiły się także inicjatywy pozakonkursowe, które poszerzały pole do współdziałania sektora rządowego z pozarządowym.

W wybranym przeze mnie okresie pojawiały się też pierwsze nawiązania do dyplomacji publicznej w ramach pomocy rozwojowej. Idea ta wyraźnie dojrzała na przestrzeni badanego okresu, a punkt wyjścia stanowiła polityka ministra spraw zagranicznych Włodzimierza Cimoszewicza, propagowana już w 2003 r. W swoim exposé na temat polskiej polityki zagranicznej mówił on m.in. o nowym wizerunku Polski, związanym z przystąpieniem do UE. Miał on iść w kierunku „wywoływania jak najlepszych skojarzeń”, przy zachowaniu własnej tożsamości i wykorzystaniu „pozarządowych form dialogu z zagranicą”³⁵.

Analiza dokumentów dotyczących dyplomacji publicznej z kolejnych lat (raporty *Dyplomacja publiczna* 2010-2012) także pokazała sugerowane powiązania, co we wstępie do jednego z tych dokumentów tak podsumował ówczesny minister spraw zagranicznych Radosław Sikorski:

Rośnie znaczenie dyplomacji publicznej, która pomaga tworzyć klimat porozumienia nawet tam, gdzie interesy polityczne stoją ze sobą w sprzeczności. Inspiracją i celem wszelkich działań w dyplomacji publicznej jest zawsze realizacja interesów narodowych. Umacniamy pozytywny wizerunek Polski dzięki współpracy ze światowymi mediami, obecności w internecie, mediach społecznościowych, a także prowadząc działania z obszaru dyplomacji ekonomicznej i pomocy rozwojowej³⁶.

Wybrany okres badawczy jest dość długi (9 lat), co nie pozwoliło na szczegółową analizę poszczególnych projektów NGOs, gdyż było ich blisko tysiąc. Za to ich analiza ilościowa i jakościowa w wybranych latach

³⁵ Informacja Ministra Spraw Zagranicznych Włodzimierza Cimoszewicza na temat polskiej polityki zagranicznej w 2003 r.

³⁶ *Dyplomacja publiczna* 2012, MSZ, Warszawa 2013, s. 5.

pokazała kierunki polskiej pomocy rozwojowej, a w połączeniu z analizą dokumentów zamkniętą w okresie 2004-2012 – zobrazowała dojrzewającą przez lata i ciągle jeszcze niedopracowaną wizję budowania prestiżu Polski poprzez pomoc rozwojową. Jestem przekonana, że skrócenie tego okresu nie wykazałoby tego tak dokładnie.

Jednocześnie, choć okres badawczy skończyłam na roku 2012, w pracy nawiązałam do późniejszych wydarzeń, sięgając do 2016 r.³⁷ Wynikało to z kontynuacji moich zainteresowań badawczych, w tym także monitoringu przedstawionych przeze mnie rekomendacji dla usprawnienia współpracy NGOs – MSZ, a przygotowanych w 2015 r. na zlecenie Grupy Zagranica. Interesującym wyzwaniem stało się też rozpatrzenie perspektywy polskiej agendy demokratyzacyjnej, w czym NGOs bezsprzecznie uczestniczyły. Było to ciekawe również ze względu na zmieniającą się sytuację międzynarodową, która spowodowała, że temat pomocy rozwojowej, w tym dyskusja już nie tylko nad jej kierunkami czy obszarami, ale nad sensem, stała się ważnym elementem międzynarodowej debaty. Dotyczyła ona zarówno kwestii bezpieczeństwa, budowania międzynarodowych relacji w imię wspólnych międzynarodowych wartości, jak i wizerunku, nawet już nie w kategoriach poszczególnych państw, ale całej Unii Europejskiej.

W rozdziale pierwszym przeanalizowałam znaczenie zmiany ról aktorów międzynarodowej sceny, szczególnie pod kątem interesujących mnie obszarów. Przyjęłam, że najbardziej wpisały się one w teorię o współzależności świata, w którym państwo, choć nadal sprawowało najważniejszą funkcję, to nie miało już pozycji dominującej, a koordynującą. Szczególną rolę zyskały za to organizacje pozarządowe.

Następnie przedstawiłam podejście terminologiczne i badawcze wybranych autorów, którzy badając różne obszary (polityka zagraniczna, ekonomia, bezpieczeństwo), zajmowali się także pomocą rozwojową (Peter Hjertholm, David Hulme, Jeffrey Sachs, Jon Mandle, Mark Duffield, Zbigniew Brzeziński, Herbert Feis, Mark Holland, Simon Maxwell, Paweł Bagiński, Walt Rostow, Joseph Stiglitz, Angus Maddison), oraz tych zajmujących się dyplomacją publiczną (Mark Leonard, Jan Melissen, Eytan Gilboa, Rhonda S. Zaharna, Beata Ociepka) lub do niej nawiązujących (Joseph S. Nye, Marta Hereźniak, Edward Molendowski, Wojciech Polan). Uwzględniłam tych, u których pojawiło się nawiązanie do obu dziedzin

³⁷ Ten okres związany jest z przyjęciem Celów Zrównoważonego Rozwoju (ang. Sustainable Development Goals – SDG) i Agendą 2030, a także nowym *Wieloletnim programem współpracy rozwojowej na lata 2016-2020*.

(James Pamment), nawet jeśli nie były one podstawowym polem zainteresowania badacza (Joseph S. Nye, Rhonda S. Zaharna). Było mi to niezbędne, by zasygnalizować różnorodność podejść badawczych w obu dziedzinach, a jednocześnie przedstawić swoje stanowisko i podejście do analizowanej tematyki.

Kolejny krok stanowiło poszukiwanie takich metod i narzędzi badawczych, których zastosowanie pozwoliło na znalezienie punktów wspólnych obu dziedzin i to ze szczególnym uwzględnieniem w nich roli organizacji pozarządowych. Z kolei opracowanie własne pomogło mi odnieść materiał do zaproponowanej przez Jamesa Pammenta koncepcji badania pomocy rozwojowej i dyplomacji publicznej. Nawiązałam także do pojęcia siły, analizując pomoc rozwojową i dyplomację publiczną w kategoriach jej miękkich i twardych zasobów.

W rozdziale drugim przedstawiłam założenia badawcze dla przypadku Polski. Następnie poddałam analizie dokumenty dotyczące polskiej pomocy rozwojowej oraz dyplomacji publicznej Polski. Zostały one zbadane pod kątem wzajemnych relacji obu dziedzin, uwzględniając kontekst budowania wizerunku i kontekst relacji. W obu przypadkach w nawiązaniu do miejsca i roli polskich organizacji pozarządowych. Wykazałam, czy i jak w trakcie badanego okresu kształtowało się postrzeganie Polski przez pomoc rozwojową, czy i jak formułowano komunikat służący budowaniu prestiżu Polski i nawiązywaniu międzynarodowych relacji.

Rozdział trzeci stanowił analizę udziału sektora pozarządowego w polskiej pomocy w latach 2004-2012³⁸. Wykazałam w nim też powiązania tematyki rozwojowej z dyplomacją publiczną, udowadniając, że niektóre projekty rozwojowe NGOs były tematycznie bliskie dyplomacji publicznej Polski, a niektóre NGOs prowadziły w badanym okresie zarówno projekty rozwojowe, jak i te z zakresu dyplomacji publicznej. Ze względu na założenie o znaczeniu pośrednictwa środków przekazu oraz kanałów bezpośrednich dla realizacji dwóch przyjętych kontekstów (wizerunkowy i budowania relacji), a także chcąc zweryfikować tezę o traktowaniu aktywności NGOs w pomocy rozwojowej jako samej w sobie dyplomacji publicznej, szczegółowej analizie poddałam działalność polskich NGOs w dwóch tematach projektowych: media oraz budowanie sektora pozarządowego. W obu uwzględniłam zagadnienia związane z promocją demokracji i udaną transformacją jako łączące pomoc rozwojową i dyplomację publiczną.

³⁸ W analizie uwzględniłam podział przyjęty przez MSZ, tj. projekty stricte rozwojowe, humanitarne oraz dotyczące wolontariatu.

Podstawą przygotowania czwartego rozdziału było założenie, że osiąganie celów, czy to w pomocy rozwojowej, czy w ramach dyplomacji publicznej – z czego zaczęły zdawać sobie sprawę NGOs i MSZ – nie było możliwe bez zaangażowania samych Polaków³⁹. A idąc dalej, że „żadna narracja kierowana na zewnątrz kraju nie będzie skuteczna, jeśli zostanie odrzucona wewnątrz kraju”⁴⁰. Z punktu widzenia państwa ważne było także to, jak, m.in. przez pryzmat udzielanej pomocy rozwojowej, Polacy postrzegali Polskę i samych siebie⁴¹.

Znana wśród państw wysoko rozwiniętych praktyka prowadzenia działań z zakresu edukacji globalnej równocześnie z projektami pomocowymi⁴², stała się też polską domeną. Duży nacisk kładziono na konieczność podnoszenia wśród Polaków świadomości na temat problemów globalnych, ich zaangażowania w sprawy rozwoju, kształtowania w nich chęci uznania oraz propagowania wspólnych międzynarodowych wartości⁴³. Uznano, że aby przyciągnąć Polaków, konieczne są zarówno informacja, jak i promocja oraz edukacja⁴⁴, w związku z tym w polu moich zainteresowań znalazła się aktywność NGOs we wszystkich tych tematach.

W rozdziale piątym zawarłam dużą część moich wniosków. Wróciłam także do pojęcia siły, rozpatrując ją w odniesieniu do państwa, ale też sektora pozarządowego, oraz w odniesieniu do polskiej pomocy rozwojowej i dyplomacji publicznej Polski. Uznałam, że potencjał tkwiący w sile (głównie miękkiej) organizacji pozarządowych, umiejętnie wykorzystany, może stać się składową *inteligentnej siły* Polski, przy uwzględnieniu sformułowanych przeze mnie wniosków.

³⁹ Zob.: *Zasady komunikacji marki Polska*, Rada Promocji Polski, Warszawa 2013, s. 3.

⁴⁰ B. Ociepka, *Moda na branding. Marka państwa w teorii i praktyce stosunków międzynarodowych*, [w:] A. Dudek (red. nauk.), *W kręgu nauki o stosunkach międzynarodowych. Księga dedykowana profesor Teresie Łoś-Nowak*, Wydawnictwo Rambler, Warszawa 2015, s. 310.

⁴¹ G. Michałowska, *Promocja kultury i wizerunku Polski w świecie*, [w:] S. Bieleń (red. nauk.), *Polityka zagraniczna Polski po wstąpieniu do NATO i do Unii Europejskiej. Problemy tożsamości i adaptacji*, Difin, Warszawa 2010, s. 314.

⁴² J. Szczyciński, *Uczestnicy międzynarodowej współpracy na rzecz rozwoju*, [w:] P. Bagiński, K. Czaplicka, J. Szczyciński, *Międzynarodowa współpraca na rzecz rozwoju*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2009, s. 109.

⁴³ *Wieloletni program współpracy rozwojowej na lata 2012-2015*, s. 4.

⁴⁴ *Polska współpraca na rzecz rozwoju. Raport roczny 2008*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2009, s. 77.

Rozdział szósty zawiera rozważania na temat polskiej agendy demokratyzacyjnej w kontekście działalności polskiego rządu, w tym przy udziale sektora pozarządowego, już po 2012 r. Z jednej strony nawiązałam w nim do wniosków z badań z lat 2004-2012 i miejsca w nich promocji demokracji oraz udanej transformacji jako polskiego *smart power*, a z drugiej – przeanalizowałam stan polskiej pomocy rozwojowej i dyplomacji publicznej Polski (nadal pod kątem punktów wspólnych dla obu dziedzin) w okresie 2012-2016, uwzględniając zarówno założenia zawarte w oficjalnych dokumentach, jak i perspektywę nowej sytuacji politycznej w Polsce i jej pozycji międzynarodowej.

Podsumowując pracę, potwierdziłam założenie o współzależności NGOs i MSZ w pomocy rozwojowej i dyplomacji publicznej, w przypadku prowadzonych działań stricte projektowych, jak i w działaniach promocyjno-informacyjnych oraz debacie.

W zakończeniu pracy hipoteza, że polska pomoc rozwojowa, w tym szczególnie jej elementy realizowane przy współudziale NGOs, zaczęła się wpisywać w założenia kształtującej się dyplomacji publicznej Polski, potwierdziła się. Uwagę skoncentrowałam na podsumowaniu, na ile polską pomoc rozwojową – w oparciu o badania z lat 2004-2012 – można było rozpatrywać w kategoriach niszy kształtującego się modelu dyplomacji publicznej Polski i jakie znaczenie dla przyjęcia tego założenia miała aktywność polskiego sektora pozarządowego. Jak wykazałam w rozdziałach pierwszym, drugim oraz trzecim – jednoznaczna rekomendacja nie okazała się być prosta, choć tendencje o promowaniu demokracji i przekazywaniu *know-how* z udanej transformacji zaczęły być coraz bardziej widoczne. Stąd zdecydowałam się na rozdział o polskiej agendzie demokratyzacyjnej w perspektywie 2012-2016.

Biorąc pod uwagę, że obie dziedziny miały punkty wspólne i odnosiły się do siebie wzajemnie zarówno przez pryzmat kontekstu wizerunkowego, jak i kontekstu budowania relacji, w obu przypadkach – w dużym stopniu przy udziale sektora pozarządowego – uznałam, że mogą one stanowić przedmiot wspólnych badań także w przypadku Polski. Stąd w rozdziale piątym przedstawiłam elementy siły polskiego sektora pozarządowego, które mogłyby być wykorzystywane w budowaniu siły Polski jako państwa „inteligentnych przemian demokratycznych”, a w rozdziale szóstym powróciłam do tematu demokracji jako zagadnienia, które mogłoby dobrze łączyć moje wcześniejsze rozważania.

Niniejsza publikacja opiera się na rozprawie doktorskiej *Współpraca polskich organizacji pozarządowych z Ministerstwem Spraw Zagranicznych w pomocy rozwojowej a dyplomacja publiczna*, napisanej pod kierunkiem

prof. dr hab. Beaty Ociepki i obronionej w 2017 w Instytucie Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego. Została ona poszerzona o spostrzeżenia dotyczące polskiej agendy demokratyzacyjnej po 2012 r., czyli po zakończeniu okresu badawczego. Była w ten sposób nawiązaniem do wyników badań z lat 2004-2012, w pewnym stopniu je podsumowywała, a jednocześnie sprowokowała do podjęcia kolejnych wyzwań badawczych, szczególnie odnoszących się do okresu po 2020 r.

Podziękowania

Dziękuję prof. dr hab. Beacie Ociepcie z Uniwersytetu Wrocławskiego za wsparcie i profesjonalny mentoring na każdym etapie przygotowywania rozprawy doktorskiej, na której opiera się ta monografia. Jestem wdzięczna dr hab. Beacie Surmacz, prof. nadzw. Uniwersytetu Marii-Curie Skłodowskiej w Lublinie, i prof. dr hab. Arkadiuszowi Żukowskiemu z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie za cenne uwagi i wskazówki przedstawione w ramach recenzji rozprawy, a także prof. dr hab. Andrzejowi Mani za dyskusję i merytoryczne podpowiedzi w trakcie naszego krótkiego naukowego spotkania na Uniwersytecie Jagiellońskim. Serdecznie dziękuję dr hab. Gali Chimiak, prof. IFiS PAN, za bardzo dla mnie cenną merytorycznie recenzję wydawniczą książki. Zapowiada ona wiele ciekawych dyskusji na temat społecznego wymiaru polskiej współpracy rozwojowej, tematowi bliskiemu nam obu.

Słowa podziękowania należą się tym wszystkim, z którymi miałam okazję spotkać się i dyskutować na temat polskiej współpracy rozwojowej oraz dyplomacji publicznej Polski: współuczestnikom konferencji, spotkań i projektów, a także moim studentom. Dziękuję przedstawicielom Grupy Zagranica i innych polskich organizacji pozarządowych, pracownikom Departamentu Współpracy Rozwojowej oraz Departamentu Dyplomacji Publicznej i Kulturalnej Ministerstwa Spraw Zagranicznych za udzielone wywiady, ale też szereg sugestii i uwag pod adresem sformułowanych przeze mnie hipotez. Spotkanie z Państwem było dla mnie bardzo wartościowe i pokazało, że łączenie świata badań teoretycznych i nauki z praktyczną stroną wybranego przeze mnie tematu jest istotne dla nas wszystkich. Z perspektywy wyzwań stojących przed współpracą międzynarodową i dyplomacją publiczną warto to docenić.

Dziękuję dyrekcji Instytutu Politologii Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego za pomoc w wydaniu tej monografii.

Podziękowania należą się również moim bliskim, przede wszystkim mężowi Jurkowi, synowi Adasiowi i Rodzicom – ich wsparcie i cierpliwość to bezcenny wkład w moją pracę.

SUMMARY

Poles in Aid. Polish NGOs in Development Aid and Public Diplomacy

This book identifies how Polish development aid, and in particular its elements implemented in cooperation with NGOs between 2004 and 2012, has begun to reflect the assumptions of Polish public diplomacy. The author indicates that the issues related to the promotion of democracy and the transfer of *know-how* in the field of successful transformation – realized with the participation of non-governmental sector – were common for both development aid and public diplomacy. This corresponded to the forming concept of building the image of Poland as a country of *smart democratic changes*. What is more, it identified the potential of the NGOs power, especially *soft power*, which – when skillfully used – could become a component of the Polish democratization agenda after 2012.

Książka niewątpliwie stanowi wartościowy wkład do literatury przedmiotu dotyczącej kilku obszarów, tj. zarówno dyplomacji publicznej, jak i rządowych systemów współpracy rozwojowej oraz pozarządowych jednostek zaangażowanych na rzecz rozwoju i/lub demokratyzacji, dostarczających pomocy humanitarnej czy prowadzących projekty edukacji globalnej. Przy tym autorka korzysta z dorobku kilku dyscyplin, tj. politologii, stosunków międzynarodowych oraz transdyscyplinarnych studiów nad rozwojem.

Z recenzji dr hab. Galii Chimiak, prof. IFiS PAN

Katarzyna Zalas-Kamińska, dr nauk społecznych w dyscyplinie nauk o polityce, adiunkt w Zakładzie Badań nad Konfliktami i Przemocą Polityczną Instytutu Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego. Zainteresowania naukowo-dydaktyczne: polska współpraca rozwojowa, w tym szczególnie realizowana wspólnie z organizacjami pozarządowymi; dyplomacja publiczna Polski; teoria i praktyka negocjacji międzynarodowych.

www.akademicka.pl

